

УДК 811.16:81'06/37:(038)

Слов'янське термінознавство кінця XX — початку XXI століть: досвід наукових пошуків

Нещодавно побачила світ колективна монографія членів Термінологічної комісії при Міжнародному комітеті славистів *Слов'янське термінознавство кінця XX — початку XXI століть* (Київ, 2018), яку було презентовано на XVI Міжнародному з'їзді славистів, що проходив з 20 по 28 серпня 2018 року, а також на виставці славистичних видань із 40 країн світу в Бібліотеці міста Белграда.

Задоволення інформаційних потреб спеціалістів різних сфер людської діяльності викликає особливий попит на оглядову інформацію, роль якої останнім часом зростає. Аналітичні огляди з тих чи інших проблемних питань дають ключ до розуміння того, що відбувається в певній галузі знань, увиразнюють загальну картину її розвитку.

Затребуваними сьогодні є такі праці й у царині термінознавства, оскільки дають можливість в єдиному інтегрованому текстовому просторі зіставити:

- 1) особливості становлення національних термінологічних шкіл та власне галузевих термінологій відповідно до формування національних мов, суспільно-політичних, економічних і культурно-історичних умов самоствердження того чи іншого етносу, утвердження національної державності;
- 2) загальний стан розвитку сучасного теоретичного і прикладного термінознавства в слов'янських країнах, усталену практику досліджень галузевих термінологій та укладання фахових словників, особливості стандартизації й комп'ютеризації термінологічної роботи з огляду на соціальну затребуваність у конкретному ареалі слов'янської культури відповідно до розвитку пріоритетних галузей знань і сфер діяльності;
- 3) специфіку наукового мовомислення представників різних етносів через перевагу послуговування певними термінами, моделями термінотворення, спеціальною лексикою й відповідними стилістичними засобами мовного вираження термінознавчої думки;
- 4) загальні тенденції подальшого розвитку слов'янського термінознавства з урахуванням недоліків та прогнозуванням нових дослідницьких напрямів, нової проблематики, можливостей упровадження елементів керування фаховою комунікацією, планування й регулювання потоків наукових знань;

5) метамову слов'янського термінознавства, зокрема:

- єдиний універсум інтернаціональних термінів і фундаментальних (базових) наукових понять, оформлених засобами національних мов різних термінологічних шкіл слов'янського ареалу з огляду на їхні особливості термінотворчого й термінопороджувального потенціалів;
- унікальні концепційно-авторські терміновживання, що їх продукують термінологи слов'янських країн, використовуючи питомі ресурси й словотвірні моделі рідної мови;
- міжмовні термінологічні відповідники в кореляції "гібридний – інтернаціональний – національний термін"; когнітивну вартість таких одиниць у різних традиціях слов'янських досліджень того самого термінознавчого об'єкта тощо.

Відсутність у славістичному термінознавстві загальних оглядів формату міжнародної колективної монографії спонукала членів Термінологічної Комісії при Міжнародному комітеті славистів (ТК МКС) до написання такої праці слов'янськими мовами. Це один із проектів ТК МКС, що наслідуює традиції окремих випусків періодичних наукових видань, зокрема *Modern Approaches Terminological Theories and Applications* (2006) [1], *Славянское терминоведение* (2009) [2] та *Polskie i europejskie nutry terminologiczne* (2017) [3], які дають тематично підпорядкований одній ідеї проблемний аналіз стану термінознавства й термінологічних шкіл у різних країнах.

Монографія *Слов'янське термінознавство кінця ХХ – початку ХХІ століть* розкриває цілісну картину розвитку сучасного славістичного термінознавства, узагальнює досвід наукових пошуків в Україні, Польщі, Сербії, Хорватії, Білорусі, Росії, Словаччині, Чехії, Словенії. Праця містить виклад окремих здобутків слов'янсько-неслов'янської співпраці в галузі термінології, що їх репрезентують науковці Польщі, Литви та КНР. У ній зосереджено увагу на теоретичних досягненнях науки про терміни в тій чи іншій країні, загальній проблематиці термінологічних досліджень, питаннях теорії і практики створення термінографічних праць, стандартизації термінології й використання комп'ютерних технологій задля укладання електронних галузевих словників з огляду на особливості розбудови комп'ютерної термінографії в локусах слов'янських культур, створення термінологічних баз даних, порталів тощо. Монографія показує внесок у науку про терміни не лише термінологічних шкіл і дослідницьких напрямів у слов'янському співтоваристві, а й окремих його представників. Колективне дослідження об'єднало творчий потенціал авторів навколо спільної ідеї розвитку національних термінологій у традиціях різних термінологічних

шкіл. Його основною метою було налагодження тісної співпраці термінологів слов'янських країн, перерваної значним проміжком часу.

Монографія складається з трьох частин, кожна з яких має свої розділи:

I. Теорія, історія і практика термінознавства в національних традиціях слов'янських культур (автори: *В.Л. Іващенко, І.М. Кочан* – Україна; *I. Bozděchová, R. Kocourek* – Česká republika; *J. Levická* – Slovenská republika; *В.М. Лейчик, С.Д. Шелов, С.В. Грин'єв, Е.И. Голованова* – Росія; *L. Hudeček, M. Mihaljević* – Republika Hrvatska; *T. Fajfar, M. Jemes Tomazin* – Slovenija; *В. Јовановић* – Србија; *К.П. Любецкая* – Беларусь).

У першій частині монографії показано здобутки термінознавчих традицій у тісній взаємодії з формуванням термінологій національною мовою як одного з чинників націєтворення й самовизначення того чи іншого народу. Проаналізовано:

- теоретичні й дидактичні засади, віхи становлення сучасного українського термінознавства;
- історію формування й теоретичні засади, задекларовані в чеських термінознавчих працях;
- становлення термінологічної діяльності у Словаччині та її здобутки на межі тисячоліть;
- історію й сучасний стан науки про терміни в Росії, зокрема її суспільні потреби, предметний зміст, нові результати, підсумки й перспективи розбудови, загальну тенденцію до поліпарадигмового розвитку з окресленням здобутків когнітивно-комунікативного підходу до вивчення термінів і терміносистем;
- історію формування й стан хорватського термінознавства та розвиток хорватської термінології на зламі століть;
- теоретичні підходи до словенської термінології та її використання в науковій періодиці на початку ХХІ ст.;
- теорію і практику досліджень сербської термінології кінця ХХ – початку ХХІ століть;
- проблематику білоруського термінознавства окресленого періоду.

II. Термінографія слов'янських країн. Стандартизація термінології та комп'ютеризація термінологічної роботи (автори: *З.И. Комарова, Ю.Н. Марчук* – Росія; *W. Zmarzer, J. Lukszyn, E. Wolnicz-Pawłowska, M. Górnicz* – Polska; *В.К. Шчэрбін, А.В. Зубов* – Беларусь; *К. Lewis, M. Bratanić, A. Ostroški Anić, I. Brač* – Republika Hrvatska; *M. Žagar Karer* – Slovenija; *Р. Левушкина, В. Јовановић* – Србија; *В.В. Дубічинський* – Україна).

Розділи другої частини монографії відбивають основні засади теорії та

практики укладання галузевих словників і термінологічних баз даних у деяких слов'янських країнах, стандартизації термінології, термінологічної діяльності в галузі традиційної та комп'ютерної термінографії, зокрема в аспектах огляду:

- проблематики й тенденцій розвитку російської термінографії, теорії термінографії й багатомовного словникарства, стану термінологічного перекладознавства в Росії кінця XX – початку XXI століть;
- актуальних проблем польської термінографії та стандартизації термінології в Польщі кінця XX – початку XXI століть;
- спеціальної лексикографії Білорусі на межі тисячоліть та основних підходів до використання інформаційних технологій у білоруському й частково слов'янському термінознавстві;
- хорватських термінологічних словників і баз даних, створених у кінці XX – на початку XXI століть, зокрема хорватської термінологічної бази даних STRUNA;
- словенських словників початку XXI ст.;
- термінологічних словників сербською мовою та в сербському мовознавстві кінця XX – початку XXI століть;
- сучасної української термінографії.

III. Термінографія в неслов'янських країнах.
Термінологічна співпраця (автори: *A. Aukšoriūtė, P. Zemlevičiūtė* – Lietuva; *A. Sztuk* – Polska; *E Цисун* – КНР).

Третя частина монографії дає загальну уяву про:

- становлення й розвиток литовської термінографії в її частковій взаємодії з російською;
- польсько-німецьку термінологічну взаємодію в галузі стандартизації;
- співпрацю в галузі термінознавства між Росією та Китаєм.

Аналітичний огляд слов'янського термінознавства в його формуванні й становленні окреслює основні напрями діяльності членів ТК МКС, перед якими сьогодні ще чимало завдань. Серед першочергових такі:

1. Розбудова проблематики зіставних і типологічних славістичних досліджень, зокрема:

- 1) етнокультурологічної в аспекті вивчення рівня впливу глобалізаційних процесів на інтернаціоналізацію (більшою мірою англізацію) наукової термінології в слов'янських мовах у її співвідношенні з обсягом питомого термінотворення й термінопородження із запозиченим у прагненні розкрити націєтворчий потенціал мови як чинника ідентифікації та самовизначення того чи іншого етносу. Специфіка цієї проблематики орієнтована передусім на збереження слов'янської

ідентичності мовних форм вираження термінів, інтернаціональних за змістом;

- 2) етичної в аспекті наукової етики, що сприятиме продуктивному діалогові світоглядів і мовних культур, ефективній міжетнічній науковій комунікації у співтоваристві термінологів;
- 3) соціолектної, орієнтованої на пріоритетне вивчення у фаховій комунікації таких галузевих термінологій, напр.:
 - "наук про складність", що виникли в результаті переходу від некласичного до постнекласичного етапу розвитку науки (саме поняття "науки про складність" ще не отримало свого термінологічного відповідника в жодній зі слов'янських мов), а отже, метамови опису нових типів об'єктів пізнання – мереж, ризом, самоорганізацій, що еволюціонують тощо (на відміну від систем);
 - гуманітарних наук, особливо наук про соціальні комунікації (комунікативістики);
 - термінології на позначення нових, новітніх та інноваційних технологій (біотехнологій, нанотехнологій, технологій ракетно-космічної галузі, сучасного озброєння та військової техніки; технологій транспортування й альтернативних джерел енергії, чистого виробництва та охорони довкілля; ресурсозбережних технологій; технологій високотехнологічного розвитку транспортної системи; інформаційно-телекомунікаційних і медіа-комунікативних технологій тощо).

Нагальна потреба в розбудові зіставних і типологічних славістичних термінознавчих досліджень зумовлена фактичною деактуалізацією проблематики віднаходження термінологічних відповідників слов'янськими мовами. Таких праць усього 1,1%. У цьому дослідницькому полі домінують пошукові розвідки з вивчення неслов'янсько-слов'янської мовної взаємодії, переважно англо-слов'янських відповідників. Ту ж саму тенденцію спостерігаємо й у слов'янській термінографії кінця ХХ – початку ХХІ століть, яку більшою мірою репрезентують перекладні двомовні словники. Що ж до власне міжслов'янських термінографічних праць, то загальна картина виглядає так:

- у традиціях білоруської та української термінографії – це відповідно 45,5% і 42,4% праць із перевагою формату "російська – білоруська / українська" мови й навпаки, що засвідчує потужний вплив російської мови;
- у польській термінографії – 6%;
- у чеській – 1,4%;
- у хорватській – 0,7%;
- у сербській – 0,5%;
- у словенській – не вдалося віднайти жодного такого словника.

На часі створення багатомовних галузевих "слов'янсько-слов'янських" словників.

2. Розроблення лінгвотехнологічної концепції розвитку слов'янського термінознавства з огляду на активну розбудову в деяких країнах (Хорватії, Словенії, Словаччині та ін.) комп'ютерної термінографії, зокрема:

- створення одно- й багатомовних термінологічних електронних словників та електропедій переважно формату "неслов'янська – слов'янська" мови (або навпаки), національних одно- й багатогалузевих термінологічних баз даних (подекуди з текстовим корпусом), онлайн-ресурсів, термінологічних мереж і порталів тощо;
- здійснення діяльності в напрямі інтеграції слов'янських мов і національних термінологічних баз даних до міжнародних глобальних мережевих ресурсів.

Наразі співпраця термінологів слов'янських країн у лінгвотехнологічному напрямі передбачає створення багатомовних термінологічних ресурсів відповідними мовами.

3. Розроблення лінгвофілософської теорії терміна на засадах:

- 1) когнітивізації філософії науки, нового наукового етосу як перегляду ідеалів науки та визнання їхньої кризи, а отже, обґрунтування етосу сучасного термінознавства як набору нових принципів, правил і норм, оновленої методології, нової парадигми, що змінюють ідеали наукового пізнання й ціннісно-сміслові орієнтири в дослідженні мовних об'єктів та власне термінології. Сьогодні загальнотеоретична проблематика слов'янського термінознавства все ще перебуває в полоні двох дослідницьких парадигм – системно-структурної / традиційної (28% досліджень із домінуванням ономасемасіологічного аспекту) та функціональної (24% досліджень із домінуванням проблематики термінознавчої теорії тексту). Значне місце посідають крос-парадигмові (26%) та крос-дисциплінарні (14%) пошукові розвідки, тоді як проблематика когнітивної дослідницької парадигми (переважно в комунікативному аспекті) становить лише 10% праць;
- 2) лінгвістичного повороту у філософії, а отже, переорієнтації термінознавства початку ХХІ ст. на вивчення метамови сучасної філософії науки як метамови нової методологічної культури;
- 3) суб'єктивізації пізнавального процесу, амбівалентності науковця як закономірного явища, а отже, прийняття ідеї множинності ідеалів науковості, що передбачає не лише визнання сучасного термінознавства проліпарадигмовим, а й визнання множинності ідеалів термінологій, співіснування дещо відмінних "термінологічних етик" – етики термінології гуманітарних наук та етики термінології технічних наук.

4. Розроблення у термінознавстві теоретичних положень

нових міждисциплінарних дослідницьких напрямів – соціокогнітивного, лінгвотехнологічного, когнітивно-ономасіологічного, когнітивно-семасіологічного, інформологічного, прогностичного, логіко-психологічного, логіко-філософського, власне термінологістики, лінгвоконцептології професійного дискурсу та ін.

5. Налагодження тісної співпраці з термінологами й термінологічними організаціями неслов'янських країн, започаткування спільних проєктів.

Звичайно, це не всі завдання. Сподіваємося, що написання монографій такого формату в подальшому стане орієнтиром для мовознавців у виявленні нових прогалів наукових пошуків.

1. Picht, H. (Ed.) (2006), *Modern Approaches Terminological Theories and Applications*, Peter Lang AG, Bern, 36.
2. Татаринів, В.А. (Гл. ред.) (2009), *Славянське терміноведення*, 1.
3. Małachowicz, M. & Grucza, S. (Red.) (2017), *Polskie i europejskie nurty terminologiczne. Studi@Naukowe 38*, Wydawnictwo Naukowe Instytutu Komunikacji Specjalistycznej i Interkulturowej, Uniwersytet Warszawski, Warszawa, ss. 138–225, available at: <http://www.sn.iksi.uw.edu.pl/documents/7732735/0/SN+38+M.+Małachowicz%2C%20S.Grucza%2C%20Polskie+i+europejskie+nurty+terminologiczne.pdf>